

УДК 94(477)«18/19»

Благодійність на сторінках періодичних видань (журнал «Детская помощь»)

Ф.Я. СТУПАК

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Київ, Україна

Авторське резюме

У статті стверджується, що значний пласт матеріалів із проблеми соціальної підтримки і доброчинності опубліковано у періодичних виданнях, наводиться перелік періодичних видань, які публікували матеріали інформативного характеру щодо благодійності. Дослідники того часу активно публікували теоретичні статті, перекладали праці відомих учених Франції, Німеччини, Англії, Голландії та інших держав, друкували критичні огляди літератури, рецензії та чимало інших матеріалів з проблеми опіки і благодійності. Важливим фактом суспільного життя стала поява спеціальної періодики з проблеми благодійності. Автор аналізує спеціальну періодику з означеної проблеми. Наводиться деякий фактологічний матеріал, що містився на сторінках журналу «Детская помощь» переважно за 1885 р. Насамкінець автор зазначає, що появу спеціалізованих журналів викликала важливість осмислення історії і досвіду доброчинності, розроблення заходів із поліпшення допомоги незаможним. Журнали надали свої сторінки як теоретикам, так і практикам благодійного руху і стали, з одного боку, певним каталізатором, а з іншого – ареною розгорнутої у суспільстві дискусії про необхідність, цілі та зміст діяльності у ланці турботи про нужденних; про частку держави, суспільства і окремої особи в ній; про найкращу систему організації цієї діяльності. Така діяльність спеціальних і низки інших журналів відіграла значну роль у координації зусиль і дій учасників доброчинного руху в країні, що відбулося, насамперед, у скликанні з'їздів з суспільної і приватної опіки та створення всеросійської організації для керівництва цією діяльністю. Важливе місце у цій справі посідав журнал «Детская помощь».

Ключові слова: благодійність, журнал, «Детская помощь», соціальна допомога, лікарня, суспільна опіка, безкоштовно.

Charity on the pages of periodicals (magazine «Children care»)

F.YA. STUPAK

O.O. Bogomolets national medical university, Kyiv, Ukraine

Abstract

The article argues that a significant layer of material on the issue of social support and charity published in periodicals, lists of periodicals which publish informative materials regarding the charity. The researchers of that time was actively publishing theoretical articles, translated the writings of prominent scholars in France, Germany, England, Holland and other countries, and published a critical literature reviews, book reviews, and many other materials related to the care and charity. An important fact of social life was the emergence of specialized periodicals on the issue of charity. The author analyzes the special periodicals at the indicated problem. Provides some factual material contained on the pages of the magazine «Children care» primarily 1885 In conclusion, the author notes that the emergence of specialized magazines caused the importance of understanding the history and experience of charity, development of measures to improve assistance to the poor. Magazines gave its pages as theorists and practitioners of philanthropy and steel, on the one hand, a specific catalyst, and on the other, the scene unfolding in society discussion about the need, content and goals of activity in primary care for the needy; on the portion of the state, society and the individual in it; about the best system of organization of this activity. Such activities are special and some other magazines have played a significant role in the coordination of efforts and actions of the participants of the charity movement in the country, which is reflected primarily in the convocation of congresses with public and private care and the creation of the Russian organization for managing this activity. An important place in this case took the magazine «Children care».

Key words: charity, the journal «Child care», social assistance, hospital, social care, free of charge.

Постановка проблеми. Проблема благодійності, багатоаспектної людської діяльності з метою підтримки малозабезпечених верств населення, має свою давню історію. В історичній реконструкції цього явища минулого вагомим значення мають публікації у періодичних виданнях, особливо у спеціальній періодиці з окресленої проблеми.

Аналіз досліджень і публікацій. Поява публікацій, в яких можна знайти певний аналітичний підсумок щодо висвітлення матеріалів із проблеми доброчинності, належить до часу значного підйому активності благодійної діяльності у тогочасному суспільстві. До межі XIX–XX ст. була проведена робота із систематизації всієї літератури, виданої на той час у Росії та

за кордоном із різних аспектів означеної проблеми. Так, відомому російському бібліографу В. Межову належить бібліографічний показник книг і статей [2]. Видавець журналу «Детская помощь» протоієрей Г. Смірнов-Платонов склав показник до свого журналу за весь час його існування (1883-1894). Таку працю продовжив А. Селіванов [3, 4]. Окрім цього, до 1917 р. вийшов ще каталог бібліотеки Попечительства будинків працелюбства і робітних будинків [5] з питань піклування про нужденних, благодійності, трудової допомоги. До своєрідних історіографічних оглядів можна віднести й оглядові статті окремих співробітників журналу «Вестник благотворительности». Сучасні дослідники, звертаючись до стану наукової розробки проблеми благодійності, вказують різну кількість – від чотирьох до десяти тисяч – праць, статей та інших матеріалів, що існували на 1917 р. Відповідний матеріал із окресленої проблеми міститься у монографіях і статті авторів цієї роботи [6, 7, 8]. У наукових дослідженнях останніх років із цієї проблеми неодмінним атрибутом було використання публікацій у дорадянській періодиці.

Мета дослідження. Матеріали, вміщені у спеціальній періодиці з проблеми благодійності, викликають непідробний інтерес. У статті спробуємо проілюструвати участь журналу «Детская помощь» у висвітленні важливої складової суспільного буття минулого, якою є благодійна діяльність, спрямована на підтримку нужденних верств населення.

Виклад основного матеріалу. Благодійність як суспільний феномен відображає той якісний стан суспільства, коли внутрішня мотивація вчинку із надання допомоги пов'язана не з ідеєю справедливого розподілу і перерозподілу, а з ідеєю солідарності, з усвідомленням того, що бідність і жебрацтво – об'єктивні феномени суспільства. Філософія солідарності сформувалася у XIX ст. не лише принципи альтруїстичної поведінки щодо бідних, знедолених, але й дозволила у проблемі жебрацтва й бідності побачити далекі і близькі перспективи. В традиціях жебраколюбства і раціонального використання коштів для нужденних розпочинало формуватися громадянське суспільство, важливим показником якого є потреба в благодійності. Не випадково зрілість громадянського суспільства визначає не лише розвинуте законодавство щодо захисту права окремого громадянина, але й наявність благодійних організацій, чия діяльність спрямована на ті проблеми, які не може через різні причини вирішити держава.

Значний пласт матеріалів із проблеми соціальної підтримки і доброчинності опубліковано у періодичних виданнях.

Початок реформ 60–70-х рр. XIX ст. і поглиблення благодійної роботи, передача функції соціальної допомоги і захисту в руки «са-

мокерованих союзів» відбилося на кількості і якості публікацій про соціальну сферу у періодичних виданнях. Бібліографи тих років зазначали, що кількість спеціальних книг, що стосувалися суспільної опіки і благодійності, була незначною до 90-х років. Головною складовою досліджень із питань суспільної опіки складали журнальні статті і нариси.

Дійсно, в останній чверті XIX ст. громадськість в умовах життя, що оновлювалося, одержала можливість висловлюватися про заборонені раніше проблеми, домоглася чого у соціально-політичній сфері, стала звертатися до досвіду передових зарубіжних країн, а потім і до власного історичного досвіду.

Дослідники того часу активно публікували теоретичні статті, перекладали праці відомих учених Франції, Німеччини, Англії, Голландії та інших держав, друкували критичні огляди літератури, рецензії та чимало інших матеріалів з проблеми опіки і благодійності.

Найчастіше такі матеріали друкувалися у журналах загального характеру: «Вестник Европы», «Биржевые новости», «Вокруг света», «Северный вестник», «Православный собеседник», «Исторический вестник», «Русская мысль», «Эпоха» тощо.

Важливим фактом суспільного життя стала поява спеціальної періодици з проблеми благодійності. Окрему групу періодичних видань з питань опіки і філантропії започаткував ще на початку XIX ст. «Журнал Императорского Человеколюбивого общества», який був єдиним спеціальним благодійним органом і виходив у 1817–1826 рр. Досить мало торкався цієї проблеми «Соревнователь просвещения и благотворения», що виходив майже одночасно.

У 1870 р. в Росії з'являється спеціальний «благодійний» журнал «Вестник благотворительности». Всього сім номерів журналу вийшло у Петербурзі за редакцією доктора А. Тіцнера. Він був заявлений як журнал «гігієнічних і філантропічних відомостей» і епіграфом до нього стояли слова: «Здоровий тілом – здоровий душею».

Найбільш значними були журнали «Детская помощь», «Трудовая помощь», «Вестник благотворительности» – другий і «Призрение и благотворительность в России». Всі вони, незалежно від профілю і видавця, велику увагу приділяли усім аспектам теорії, історії та практики милосердного руху, друкували законодавчі матеріали, статuti і програми різних товариств і закладів благодійного спрямування, статистичні матеріали.

Журнал «Детская помощь» виходив у Москві в 1885–1894 рр. Незважаючи на назву, він був широкого змісту, охоплював різні види благодійності, редактором його був протоієрей Г. Смірнов-Платонов. Питання щодо благодійності порушувалися в дусі православного ідеалу милосердя.

У 1897–1902 рр. виходив щомісячний журнал під уже згадуваною назвою – «Вестник благотворительности», редактором якого був відомий своїми публікаціями із історії філантропії Є. Шумигородський. Журнал був органом Центрального управління дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії. Відомча приналежність, однак, не обмежувала кола питань, що порушувалися на його сторінках. «Вестник благотворительности» торкався усіх питань державної, громадської і приватної благодійності. У ньому співпрацювали відомі вчені і публіцисти Є. Максимов, В. Гер'є та ін.

Слід підкреслити, що широта охоплення проблем і глибоке їх осмислення у деяких статтях визначають журнал «Вестник благотворительности» як одне із найважливіших джерел для вивчення історії та теорії благодійності. «Вестник благотворительности» став справжнім об'єднуючим центром для благодійного руху, який згуртував сили уряду, громадських установ і приватних осіб.

Подібно «Вестнику благотворительности», широтою охоплення проблем і глибиною їх осмислення відзначався журнал «Трудовая помощь» (1897–1916). Журнал видавало Попечительство трудової допомоги з метою усунення з практики благодійності нерозбірливого надання грошової допомоги та інших нераціональних прийомів, які нерідко приводили лише до заохочення неробства і дармоїдства. Журнал розвивав і пропагував ідею, яку наприкінці XIX ст. вважали ефективною, – допомога нужденним через працевлаштування їх, проте не обмежувався лише нею.

Трудова допомога як вид благодійності виникла в умовах буржуазного розвитку, індустріалізації, міграції населення, безробіття як вихід із становища, коли певна частина населення залишалася без засобів до існування. Для Росії це було новим у доброчинності, у той час як на Заході аналоги уже були досить розвинені. Це відбилося і на структурі журналу «Трудовая помощь», який широко подавав західноєвропейський досвід новітніх форм благодійності.

У 1912 р. Всеросійським союзом установ, товариств і діячів суспільної і приватної опіки був заснований часопис «Призрение и благотворительность в России». Журнал виходив до 1917 р. і містив численні матеріали із теорії доброчинства, історії окремих інституцій, організації опіки за кордоном, фактичний матеріал стосовно різних губерній тощо.

Окрім вказаних журналів, проблему благодійності і соціальної підтримки висвітлювали й інші видання. Наведемо їх перелік:

«Вестник Всероссийского общества попечения о беженцах» (1915–1917)

«Вестник помощи семьям воинов и бедным» (1915–1916)

«Вестник Красного Креста» (1907–1918)

«Вестник народной помощи» (1877–1880)

«Вестник Общества повсеместной помощи пострадавшим на войне и их семьям» (1908–1917)

«Вестник Общества попечения о раненых и больных воинах» (1870–1877)

«Вестник Попечительства Государыни Императрицы Марии Федоровны о глухонемых» (1902–1915)

«Вестник Попечительства о народной трезвости» (1903–1905)

«Вестник Российского общества Красного Креста» (1881–1906)

«Друг слепых» (1886–1888)

«Журнал Императорского Человеколюбивого общества» (1817–1826)

«Нужда и помощь» (1870–1871)

«Призрение раненых» (1904–1906)

«Русский слепец» (1886–1889)

«Слепец» (1889–1917).

Сторінки газет також містили різноманітну багатопланову інформацію щодо соціально-доброчинної діяльності.

Наведемо деякий фактологічний матеріал, що містився на сторінках журналу «Детская помощь» переважно, за невеликим винятком, за 1885 р.

В одному з номерів зазначається, що у селі Козельщина Кобеляцького повіту Полтавської губернії засновується жіноча громада з лікарнею, школою та богадільнею. Утримання громади передбачалося за рахунок пожертвувань прочан до ікони Божої Матері у місцевій церкві. Підкреслюється, що ікону подарував С. Капніст [1, № 9, кол. 537].

В іншому матеріалі згадується харківський тютюновий фабрикант Ільїн, який заповів 25 тис. руб. на заснування міського училища в Харкові. Однак міська управа забажала влаштувати на пожертвований капітал жіночу школу з викладанням рукоділля [1, № 9, кол. 537–538].

Серед інших повідомлень такі:

Г. Климковський (Одеса) заповів 155 тис. руб. університету, гімназіям і благодійним установам. Коган надав місту будівлі, побудовані ним для бідних мешканців Одеси [1, № 9, кол. 538].

У Харкові пожертвовано на заснування ремісничого училища 102 тис. руб. [1, № 12, кол. 639].

Діяльність Кам'янець-Подільської Комісії Імператорського Людинолюбного товариства спрямовувалася переважно на медичну допомогу незаможним. У підпорядкуванні комісії у 1887 р. були безплатна амбулаторія для бідних, відкрита у 1884 р. і Віспощеплювальний інститут, відкритий 1 січня 1887 р.

Безплатною амбулаторією керував І. Ролле. В один із років до амбулаторії звернулися по-

над чотири тисячі пацієнтів, і аптека видала їм безкоштовно ліків більш як за сімома тисячами рецептів.

В Інституті віспоцелення проводилося щоденно й безкоштовно, а лікар Мазінг викладав теорію і практику віспоцелення для всіх зацікавлених.

Кам'янець-Подільський Віспоцелювальний інститут брав участь у Московській виставці Товариства працелюбства і отримав за свої експонати малу золоту медаль.

Крім медичної допомоги, комісія переслідувала й інші благодійні цілі: надавала допомогу тим, хто навчається у різних навчальних закладах і оплачувала за навчання дітей бідних батьків, надавала разову і періодичну фінансову допомогу. Своїми успіхами Комісія зобов'язана її голові Н. Преженцову [1, № 18, кол. 573–575].

Лікар Голембовський з Кам'янця-Подільського надав п'ять тис. руб. Варшавському медичному товариству, дві тис. руб. касі взаємодопомоги вдовам лікарів і півтори тисячі – Варшавському інституту сліпих [1, № 21, кол. 1026].

Харитоненко надав Харківському університету будинок, 50 тис. руб. на заснування 18 стипендій [1, № 20, кол. 980].

У Черкасах влаштовано притулок для бідного населення. Дума вирішила видавати на притулок щорічно 500 руб. [1, № 19, кол. 932].

Г. Маклаков пожертвував капітал на влаштування ремісничого училища в Путивлі. У Харкові О. Демер заповів на користь різних благодійних установ 60 тис. руб. [1, № 16, кол. 812]. Кримський землевласник П. Воронцов-Шувалов пожертвував 13 тис. руб. на спорудження лікарні в Ялті [1, № 14, кол. 731].

Кременчуцький лісопромисловець А. Кроль виграв 200 тис. руб. при розігріш 5% внутрішньої позики і виявив бажання безкоштовно забезпечувати наступної зими дровами усіх бідняків у Кременчуці [1, № 18, кол. 894].

Як бачимо, журнал публікував різноманітну інформацію благодійного характеру, яка підтверджувала типовість явища доброчинності для Російської імперії. Підтримка нужденних була характерна для різних регіонів країни. Усе це згладжувало соціальну напруженість у суспільстві і дозволяло реалізовувати духовний потенціал народу на засадах милосердя.

Висновки. Важливість осмислення історії і досвіду доброчинності, розроблення заходів із поліпшення допомоги незаможним викликала появу спеціалізованих журналів. Журнали надали свої сторінки як теоретикам, так і практикам благодійного руху і стали, з одного боку, певним каталізатором, а з іншого – ареною розгорнутої у суспільстві дискусії про необхідність, цілі та зміст діяльності у ланці турботи про нужденних; про частку держави, суспільства і окремої особи в ній; про найкращу систему організації цієї діяльності. Така діяльність спеціальних і низки інших журналів відіграла значну роль у координації зусиль і дій учасників доброчинного руху в країні, що відбулося, насамперед, у скликанні з'їздів з суспільної і приватної опіки та створення всеросійської організації для керівництва цією діяльністю. Важливе місце у цій справі посідав журнал «Детская помощь».

Сподіваємося на подальше вивчення публікацій відповідних журналів із історії благодійності і суспільної опіки, яке сприятиме формуванню чітких уявлень про цю вагомий складову суспільного життя минулого.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Детская помощь. – 1885.
2. Межов В. Благотворительность в России: Библиографический указатель книг и статей. – СПб., 1883.
3. Селиванов А. Ф. Библиография о благотворительности // Вестник благотворительности. – 1901. – № 4. – С. 78–82; № 5–6. – С. 82–91.
4. Селиванов А. Ф. Краткий библиографический указатель изданий и некоторых статей по вопросу о благотворительности // Благотворительность в России. – СПб., 1907. – Т. 1.
5. Библиотека Попечительства домов трудолюбия и рабочих домов. – СПб., 1902.
6. Ступак Ф. Я. Благодійні товариства Києва. – К.: Хрещатик, 1998. – 208 с.
7. Ступак Ф. Я. Благодійність та суспільна опіка в Україні. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 272 с.
8. Ступак Ф. Я. Проблема благодійності в спеціальній періодиці // Південний архів: Збірник наукових праць: Історичні науки. – Херсон, 1999. – Вип. 2. – С. 148–161.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2014

REFERENCES:

1. Detskaya pomosh (Children's aid), 1885.
2. Mezhev V. Blagotvoritel'nost v Rossii: Bibliograficheskiy ukazatel knig i statey (Charity in Russia: Bibliographical Index of books and articles). SPb., 1883.
3. Selivanov A. F. Bibliografiya o blagotvoritel'nosti (Bibliography of charity) // Herald charity, 1901, № 4, p. 78–82; № 5–6, p. 82–91.
4. Selivanov A. F. Kratkiy bibliograficheskiy ukazatel izdaniy i nekotorykh statey po voprosu o blagotvoritel'nosti

- (A brief bibliography of publications and some articles on the subject of charity) // *Charity in Russia*, SPb., 1907, V. 1.
5. Biblioteka Popezshitelstva domov trudolubiya i rabotnykh domov (Guardianship Library houses diligence and workhouses). SPb., 1902.
6. *Stupak F. Y.* Blagodiyni tovarystva Kyeva (Charity society of Kyiv). Kyiv, 1998, p. 208.
7. *Stupak F. Y.* Blagodiynist ta suspilna opika v Ukraine Україні (Charity and social care in Ukraine). Kyiv, 2009, p. 272.
8. *Stupak F. Y.* Problema blagodiynosti v specialniy periodici (Problem charity in special periodicals) // South archive, Cherson, 1999, p. 148–161.

Ступак Федір Якович – доктор історичних наук, професор
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
Адреса: 04055, м. Київ, проспект Перемоги, 34

Stupak Fedir Yakovych – doctor of historical sciences, Full Prof.
O.O. Bogomolets national medical university
Address: 34, Peremohy Avenue, Kyiv, 04055, Ukraine